

MICHAŁ DOBRZAŃSKI

Warunki powstawania pożarów oraz aktualne zagadnienia hodowlane na pożarzysku w Nadleśnictwie Olkusz*

Forest Fire Outbreak Conditions and Current Silvicultural Problems
on the Burnt Area in the Olkusz Forest District

Nadleśnictwo Olkusz położone jest w VI Krainie Małopolskiej. Większa część nadleśnictwa wchodzi w skład Regionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej zwanej popularnie Jurą. Większość lasów nadleśnictwa położona jest od 300 do 400 m n.p.m., a skrajne wysokości to: 240 i 496 m n.p.m. (góra Smoleń). Średnia roczna suma opadów atmosferycznych wynosi 737 mm. Specyfiką warunków jurajskich jest skrócenie okresu przedwiosennego i szarugi jesiennej, które trwają tu zaledwie 55 dni. Pokrywa śnieżna zalega około 80 dni.

Z ogólnej powierzchni leśnej nadleśnictwa, wynoszącej 16 255 hektarów, bór suchy zajmuje 9%, bór świeży 28,3%. Pozostałą część zajmują siedliska potencjalnie żyzne.

Powierzchniowy udział głównych gatunków, tworzących drzewostany Nadleśnictwa Olkusz, przedstawia się następująco (stan na dzień 1.01.1993 r.):

So	10 526 ha	— 64,8%
Md	269 ha	— 1,7%
Św	426 ha	— 2,6%
Jd	218 ha	— 1,3%
Bk	2 096 ha	— 13,0%
Db	798 ha	— 4,9%
Brz	1 690 ha	— 10,4%

Przeciętna zasobność drzewostanów wynosi $143 \text{ m}^3/\text{ha}$ przeciętny wiek — 65 l, przeciętny przyrost miąższości — $2,18 \text{ m}^3/\text{ha}$.

*Referat wygłoszony na wyjazdowym posiedzeniu Komisji Zagospodarowania Lasu ZG PTL, 4.11.1993 r. na terenie Nadl. Olkusz

Na stan lasów Nadl. Olkusz oddziałuje wiele niekorzystnych czynników, z których najważniejsze to:

- duże emisje przemysłowe,
- odwodnienie terenu spowodowane górnictwem rud cynku i ołowiu, obejmujące 60 powierzchni nadleśnictwa,
- duże tereny kopalni odkrywkowych piasku podsadzkiowego dla kopalń węgla kamiennego,
- ponad 28% udział ubogich siedlisk,
- deformacje i zapadliska terenu powstałe na skutek eksploatacji górniczej,
- duża penetracja lasów przez ludność.

Całość terenów leśnych nadleśnictwa znajduje się w strefach szkód przemysłowych, w tym: I strefa — 4685 ha — 28,8%, II strefa — 11 312 ha — 69,6%, III strefa — 258 ha — 1,6%.

Na niektórych terenach zaczynają powstawać pustynie postindustrialne. Wszystkie dotychczasowe duże pożary, jakie powstały na terenie nadleśnictwa, związane były z terenami zapadlisk. Tereny nadleśnictwa zawsze zaliczały się do terenów bardzo silnie zagrożonych pożarami, bowiem corocznie notowano ich od kilku do kilkudziesięciu.

W 1992 roku na terenie Nadleśnictwa Olkusz powstało 76 pożarów na łącznej powierzchni około 1300 ha (odnotowano również około 70 pożarów w lasach niepaństwowych na powierzchni ok. 100 ha). Wśród omawianych pożarów było 5 dużych:

- 26 czerwca w leśnictwie Pomorzany — 17 ha
- 2 lipca w leśnictwach Podlesie, Żurada — 212 ha
- 28 lipca w leśnictwach Podlesie, Pomorzany, Żurada — 147 ha
- 10 sierpnia w leśnictwach Pomorzany, Klucze — 822 ha
- 29 sierpnia w leśnictwie Podlesie — 21 ha

Pożary te swym zasięgiem objęły pas rozciągający się między dwiema pustyniami — Starczynowską i Błędowską, osiągając powierzchnie 1245 ha. O tempie rozprzestrzeniania się pożaru niech świadczy fakt, że od chwili zauważenia do momentu opanowania pożaru upłynęło zaledwie kilka godzin. Akcja gaszenia i dogaszania trwała od kilku do kilkunastu dni.

Na tak dużą klęskę złożyło się niewątpliwie kilka przyczyn, z których pierwszą i najważniejszą była wyjątkowa susza. Ostatni przelotny deszcz wiosenny na terenach przyszłych pożarów, padał 27.04. Przez okres od maja aż do I dekady września, kiedy to spadły pierwsze obfite deszcze, utrzymywała się susza. W okresie tych czterech miesięcy miał miejsce tylko jeden kilkunastominutowy, niezbyt obfity deszcz. W skrajnych przypadkach temperatura dochodziła do 38°C w ciągu dnia, a w nocy obniżała się o kilka stopni (do 28°C).

W pasie, który objęty był pożarami, znajdują się tereny zapadlisk, w związku z czym znaczna część drzewostanów objęta pożarami była niedostępna. Na dawnej Pustyni Starczynowskiej akcje gaśnicze ograniczał brak dróg. Drogi leśne (przeważnie gruntowe) nie przystosowane były do poruszania się po nich ciężkich samochodów gaśniczych.

Przyczyny powstawania pożarów były różne, np. od palącego się samochodu po wypadku, przez umownie nazwaną nieostrożność dzieci lub dorosłych, aż do celowego podpalenia.

Do likwidacji skutków pożarów przystąpiono we wrześniu 1992 roku poczynając od zainwentaryzowania powierzchni, oszacowania masy drewna do usunięcia i sporządzenia harmonogramu prac.

Przeważająca część pożarysk to tereny silnie zdegradowane, o słabych siedliskach, w II i III strefie uszkodzeń przemysłowych. Poszczególne typy siedliskowe (po korekcie przez BULiGL) stanowią:

Bs	— 436 ha
Bśw	— 599 ha
BMśw	— 185 ha
Razem	—1220 ha

Gleby mają odczynnik zasadowy bowiem pH wynosi od 6,5 do 8,0. Oszacowano, że istnieje pilna potrzeba wybudowania i odbudowania około 30 km dróg, zwłaszcza na Pustyni Starczynowskiej i w drzewostanach przyległych do Pustyni Błędownskiej.

Prace odnowieniowe nadleśnictwa zaplanowano na okres 4 lat wbrew ustaleniom Resortowego Zespołu do spraw likwidacji skutków pożarów w lasach z października 1992 r., które obligowały do "Odnowienia lasu na wszystkich pożaryskach małych, średnich i dużych o powierzchni do 1000 ha w ciągu 1–2 lat". Dotrzymanie tego terminu jest po prostu niemożliwe. Biorąc pod uwagę fakt znajdowania się siedlisk popożarowych na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej, degradację siedlisk spowodowaną imisjami przemysłowymi, odwodnienie terenu, postanowiono w wypadku składów gatunkowych popożarowych, nowych pokoleń lasu, odstąpić od tabeli 7 Zasad Hodowli Lasu. Na podstawie doświadczenia lat ubiegłych przyjęto następujące składy gatunkowe popożarowych pokoleń lasu:

- Bór suchy — brzoza brodawkowata z domieszką 10% sosny zwyczajnej i krzewów.
- Bór świeży — w granicach Jurajskich Parków Krajobrazowych, sosna zwyczajna i brzoza brodawkowata w zmieszaniu grupowym. Poza granicami JPK — sosna czarna, sosna wejmutka w zmieszaniu z sosną zwyczajną i brzozę brodawkowatą.
- Bór mieszany świeży — modrzew europejski. Modrzew pełni także rolę przedplonu dla buka zwyczajnego.

Na siedliskach BMśw, wzdłuż linii oddziałowych i dróg, postanowiono założyć pasy izolacyjne z kilku rzędów gatunków liściastych.

Na siedliskach Bs i Bśw prowadzone jest nawożenie organiczne miejsc sadzenia.

Na wielu powierzchniach, pomimo wysokich temperatur pożarów, pojawiły się duże ilości odrośli dębu czerwonego, brzozy brodawkowatej i czeremchy amerykańskiej. Odrośla te wkomponowane zostaną w skład gatunkowy zakładanych upraw.

W ciągu kilku najbliższych lat należy liczyć się z bardzo dużym zapotrzebowaniem na sadzonki do odnowień i poprawek. W tym celu już w 1992 r. zwiększono wydatnie produkcję szkółkarską w nadleśnictwie.

Wiosną 1993 r. odnowiono już na pożarzyskach ponad 340 ha. Udatność upraw ocenić należy na około 80%. Jesienią tego roku odnowione zostanie jeszcze około 100 ha. Wiosna 1993 r. nie sprzyjała rozwojowi odnowień, gdyż bezpośrednio po zejściu śniegów rozpoczęła się fala upałów, która trwała aż do III dekady czerwca. Ta wiosenna susza stała się przyczyną dużej śmiertelności sadzonek, zwłaszcza gatunków iglastych. Ilość opadów w sezonie jesienno-zimowym 1992/1993 była dużo mniejsza od średniorocznej i nie wyrównała braku wody w glebie spowodowanego ubiegłoroczną suszą. Podstawowy problem w zagospodarowaniu pożarzysk stanowią pieniądze. Szacowany łączny koszt uprzątnięcia i odnowienia drzewostanu na 1 hektarze wynosi około 40 mln zł. Łącznie szacunkowe koszty odnowienia pożarzysk z roku 1992 wyniosą około 50 mld zł. Nadleśnictwo miało niewielkie dochody ze sprzedaży drewna, bowiem drewno tartaczne i drewno kopalniakowe (słabej zresztą jakości) stanowiło około 40% pozyskanej masy drewna grubizny, resztę zaś stanowiły sortymenty stosowe. Pieniądze z Funduszu Leśnego docierały bardzo niewielkim strumieniem. Przypuszczać należy, że w takiej samej sytuacji są wszystkie nadleśnictwa dotowane.

W bieżącym roku Nadl. Olkusz przełamie barierę zaopatrzenia w sadzonki do odnowień przede wszystkim brzozy, istnieje bowiem możliwość pozyskania dużej ilości sadzonek dobrej jakości na pożarzysku w Nadleśnictwie Rudziniec. Planuje się pozyskać tam jesienią tego roku około 1,5 mln szt. sadzonek.

W bieżącym roku kampanię odnowieniową rozłożono na dwa etapy: wiosenny i jesienny i pod tym kątem została ustawiona produkcja szkółkarska. Aby wydłużyć okres wiosennego sadzenia, wiosną 1993 r. wyhodowano ok. 40 tys. szt. sadzonek z zakrytym systemem korzeniowym. Planuje się wyprodukować w ten sam sposób ok. 250 tys. szt. sadzonek w 1994 r. Bardzo pilną pracą do wykonania jest budowa nowych dróg na Pustyni Starczynowskiej i w otoczeniu Pustyni Błędowskiej.

W roku 1993 nie obserwowano zmasowanego występowania cetyńca na obrzeżach pożarzyska. Zaobserwowano natomiast zwiększone występowanie przyplaszczka granatka. Na terenie leśnictw Żurada i Podlesie zaobserwowano nasilone występowanie przyczepki falistej i z tego powodu zmniejszony zostanie tam udział sosny zwyczajnej w odnowieniach.

Jeśli zapewnione będą chociaż minimalne środki finansowe, realnym terminem zakończenia prac odnowieniowych na pożarzysku jest rok 1995.

Summary

Factors being unfavourable for the forest environment, such as industrial emissions, water takeoff caused by zinc and lead ore mining, sinking down of the ground in the result of mining exploitation and other nuisances occur on the Olkusz Forest District area. The causes, sizes, and courses of fires in the recent years, and especially those of 1992 were discussed on this background in the report. The specificity of the Olkusz Forest District, i.e. poor sites prevailing, makes preconditions for regeneration works and species compo-

sition on regenerated areas. The selected sets of species predicted to be used in the forest district were described in linkage with site conditions and other factors influencing the selection of individual species for individual post-fire areas. A due attention was given to technical equipment of the forest district area. The progress of regeneration works was described, as well as the plan of forest regeneration on burnt areas in connection with the costs of those works till 1995. The demand for seedlings to afforestations, plans for collection of birch seedlings from the Rudziniec forest district, as well as the *Phaenops cyanea* and *Rhizina undulata* occurrence intensities were presented.